

lesbrief

100 jaar Kiesrecht

www.zoetermeermijnstad.nl

de Bibliotheek
Zoetermeer

gemeente
Zoetermeer

Inhoud

Korte historie van de wijze van besturen van ons land.....	3
<i>Vanaf 1814</i>	3
Het jaar 1848	3
Rumoerige tijden begin 20 ^e eeuw	4
De Grondwet van 1917	5
De kieswet van 1919	6
Partijvorming begin 20e eeuw	7
De lokale situatie in Zoetermeer	7
Wijzigingen in de kieswet na 1919	9
Verkiezingen buiten Nederland.....	9
Vragen en opdrachten.....	10

Deze lesbrief is specifiek bedoeld voor jongeren tot 18 jaar.

*Aanleiding voor deze lesbrief is de invoering van algemeen kiesrecht 100 jaar geleden.
In 1917 voor mannen en in 1919 voor vrouwen.*

*In groene kaders staat informatie die een aanvullend beeld schetst, over de tijd rondom
1917/1919.*

Korte historie van de wijze van besturen van ons land

Vanaf 1814

De Eerste en Tweede Kamer ontstonden in 1815, toen de Staten-Generaal in twee Kamers werd gesplitst. De Tweede Kamer kreeg 110 leden. Hoewel het Zuiden meer inwoners had, kwamen er 55 Tweede Kamerleden uit het Noorden en 55 uit het Zuiden.

Nadat de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in 1830 van elkaar waren gescheiden door de afscheiding van België, ging het aantal Tweede Kamerleden in 1840 terug naar 58. Nederlands Limburg kreeg nu drie afgevaardigden.

Tussen 1814 en 1849 kende Nederland verkiezingen voor de Tweede Kamer via een stelsel, waarbij een absolute meerderheid nodig was om gekozen te worden. Er werd per district gestemd. De provincies fungeerden als kiesdistricten. Het ging bovendien om een stelsel van getrapte verkiezingen, want een beperkt aantal kiezers koos de leden van Provinciale Staten en die kozen op hun beurt de Tweede Kamerleden.

Alleen mannen die een bepaald bedrag aan belasting betaalden, mochten aan de verkiezingen meedoen. Dat betekende, dat ongeveer 6 tot 12% van de mannelijke bevolking mocht kiezen!

Het jaar 1848

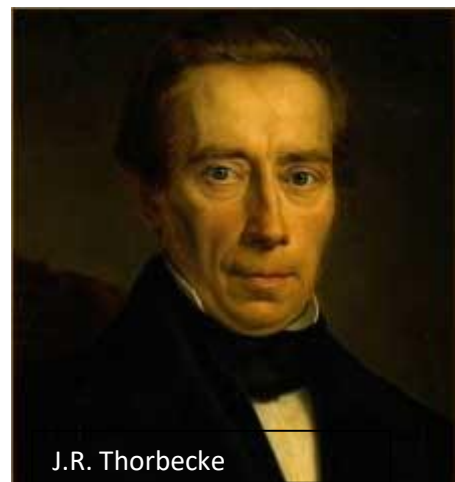
De liberaal Johan Thorbecke wordt gezien als de grondlegger van de Grondwet van 1848. Hij was voorzitter van de commissie die de grondwet ontwierp.

Thorbecke en zijn commissie presenteerden in 1844 een eerste voorstel voor een grondwetswijziging, maar deze werd weggestemd. Toen koning Willem II Thorbecke gebod zijn eerdere voorstel alsnog uit te werken, was dat de laatste daad waarmee de koning voorbij ging aan de volksvertegenwoordiging.

De Grondwetsherziening van 1848 legt de basis voor ons huidige stelsel van parlementaire democratie. Niet langer is de koning, maar zijn de ministers verantwoordelijk voor het beleid. De Tweede Kamer krijgt veel meer invloed en wordt bovendien rechtstreeks gekozen, weliswaar voorlopig nog door een beperkte groep kiezers.

De mogelijkheid van Kamerontbinding werd ingevoerd, evenals het recht van amendement, interpellatie en enquête.

Bovendien werd een strikte scheiding tussen kerk en staat vastgelegd, evenals vrijheid van onderwijs, van vereniging en van drukpers.

J.R. Thorbecke

De 2^e kamer van de Staten Generaal

De ministeriële verantwoordelijkheid werd steeds meer zo uitgelegd, dat de koning geen directe invloed op de politiek mocht uitoefenen. De Tweede Kamerleden werden vanaf 1849 via een meerderheidsstelsel in districten gekozen. Het betrof een stelsel waarbij een absolute meerderheid vereist was om te worden gekozen. Dat stelsel bleef tot 1917 bestaan.

De Eerste Kamer, waarvan de leden tot dan toe door de koning werden benoemd, werd voortaan via getrapte verkiezingen gekozen.

De koning zorgde er met minister Dirk Donker Curtius voor dat de (wets)voorstellen werden aangenomen door de in meerderheid nog conservatieve Kamers. Op 3 november 1848 kon de nieuwe Grondwet worden afgekondigd. Alleen mannen die welgesteld waren en dankzij hun bezit konden bewijzen de gewenste 'burgerlijke kwaliteiten' te bezitten, mochten actief of passief deelnemen aan de politiek. In de praktijk zou in het midden van de negentiende eeuw nog geen drie procent van de bevolking voldoen aan deze eisen.

Samenvattend:

Tot 1917 gold dus in Nederland de combinatie van een meerderheidsstelsel en een districtenstelsel. Om gekozen te worden was een absolute meerderheid van de stemmen binnen een district een vereiste. Een beperkte groep welgestelde mannen mochten stemmen.

Aardappeloproer in de Jordaan

AMSTERDAM, 6 juli 1917

Het dodental als gevolg van de ongeregelde heden in de stad is tot 10 opgelopen. Meer dan 100 mensen raakten gewond, onder wie 13 politieagenten en soldaten.

Het oproer begon op donderdag 28 juni met het leeghalen van een schuit met aardappelen door vrouwen uit de volkswijken Kattenburg en de Jordaan.

Levensmiddelenwinkels werden op grote schaal geplunderd en pakhuizen leeggehaald. Behalve vrouwen kwamen ook werkloze jongeren in actie. Het eindigde in een keiharde confrontatie met leger en politie.

Door de oorlog is de toevoer van graan uit de VS gestagneerd. Ook aan brandstof is gebrek.

Wethouder Wibaut betreurt de gebeurtenissen ten zeerste. Hij wijst elke suggestie, dat de opstand door honger werd ingegeven, van de hand.

Rumoerige tijden begin 20^e eeuw

Troelstra roept vergeefs op tot Revolutie

In het begin van de 20e eeuw zag de wereld er geheel anders uit dan nu. Er heerste veel armoede. Voor het merendeel van de bevolking was het leven hard. Luxe bestond niet.

In Rusland brak in 1917 de revolutie uit en kwamen de communisten aan het bewind. Die revolutie had zijn invloed in andere Europese landen, waar de sfeer van opstand hing.

Van 1914 tot 1918 werd de Eerste Wereldoorlog uitgevochten. Miljoenen mensen kwamen op de slagvelden in België en

Frankrijk aan een gruwelijk einde. Nederland bleef in de eerste wereldoorlog neutraal en vocht dus niet mee. Onze invoer van levensmiddelen (o.m. graan uit de VS) stakte wel. Heel veel mensen uit het oorlogsgebied vluchtten naar het neutrale Nederland.

In 1918 brak een griep epidemie uit, de Spaanse griep. Dat kostte in Nederland 21.000 mensen het leven!

Bloedige slag met vluchtelingen

SOESTERBERG, 3 december 1914

In het interneringskamp voor Belgische soldaten heeft zich een drama voltrokken. De soldaten hebben geprobeerd het kamp te verlaten. De kampcommandant zag zich gedwongen het vuur op de muiters te openen. Acht doden en 10 gewonden waren het gevolg van de drie salvo's.

De 35.000 Belgische soldaten die naar Nederland zijn gevlucht, vormen een groot probleem. De Belgen ervaren hun internering als een vernedering. De regering probeert de Belgen zoveel mogelijk over het land te verspreiden.

Het totale aantal vluchtelingen uit België is naar schatting één miljoen. Zoveel mogelijk zijn die ondergebracht in Nederlandse gezinnen, maar ook in opvangkampen in den lande.

In die tijd was het verschil tussen mannen- en vrouwenrechten enorm groot. Mannen waren de baas. Vrouwen bleven veelal huisvrouw en mannen zorgden voor het inkomen. Het kostte moed om daartegen in opstand te komen.

De Grondwet van 1917

Vooraf de sociaaldemocraten (daarin gesteund door links-liberalen) voerden vanaf 1897 krachtig strijd voor invoering van algemeen kiesrecht. In 1911 en 1912 werden zogenaamde rode dinsdagen gehouden, massademonstraties op Prinsjesdag in Den Haag voor algemeen stemrecht. De strijd hiervoor resulteerde uiteindelijk onder het kabinet Cort van der Linden in 1917 in een verandering van de Grondwet.

Buiten het kiesrecht was de inrichting van ons onderwijsstelsel in die jaren een actueel onderwerp. Deze twee onderwerpen werden gekoppeld om een meerderheid in het parlement te krijgen.

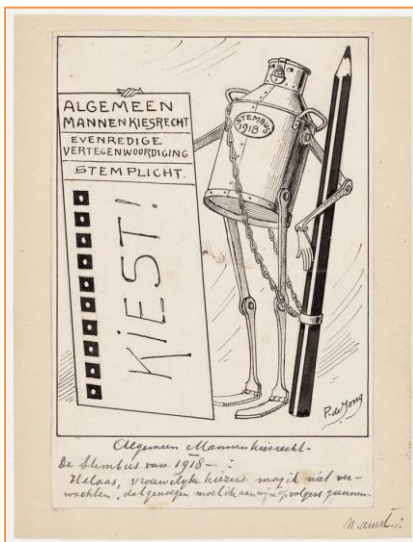
Het voorstel was om de bekostiging van het bijzonder onderwijs gelijk te stellen aan het openbaar

onderwijs. De bijzondere scholen zouden dan, net zoals openbaar onderwijs, geld krijgen voor het stichten en laten draaien van hun

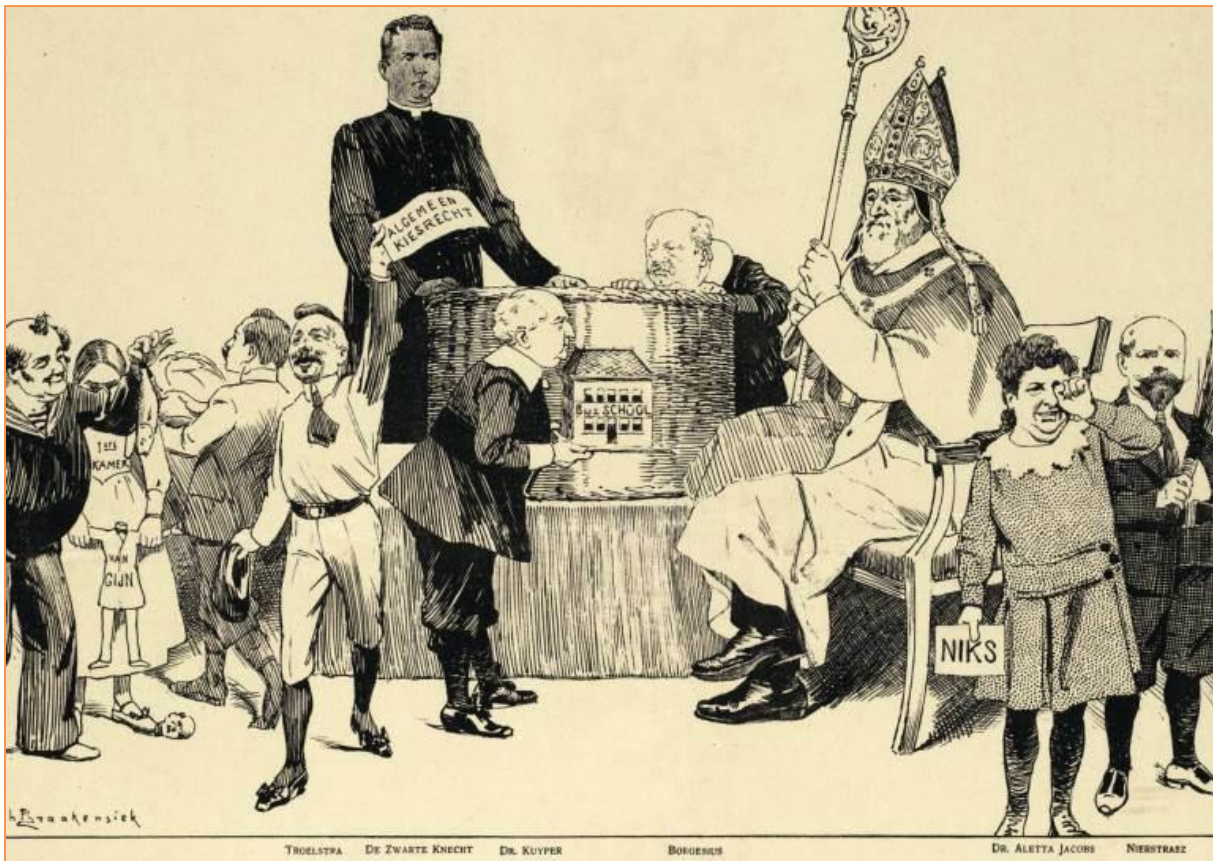
scholen. Christelijke partijen waren daar voor.

De sociaaldemocraten en de liberalen streden op hun beurt voor invoering van het kiesrecht voor mannen boven de 25 jaar. De Christelijke partijen waren daar in eerste instantie niet voor. Maar door de koppeling aan de onderwijswet kwam deze wijziging van de grondwet door het parlement.

Voortaan kregen alle mannen van 25 jaar en ouder een stemplicht (actief kiesrecht) voor de Tweede kamer. Het districtenstelsel werd afgeschaft. Het systeem van evenredige vertegenwoordiging werd ingevoerd. Bovendien konden mannen en vrouwen van 30 jaar en ouder in de Tweede Kamer gekozen worden (passief kiesrecht).

Vrouwen blijven strijden voor actief vrouwenkiesrecht

De een is blij met kiesrecht voor mannen, de ander met gelijkschakeling van bijzonder onderwijs

De kieswet van 1919

Op 18 september 1919 is het door de vrijzinnig-democraat Marchant ingediende voorstel voor invoering van het vrouwenkiesrecht aangenomen. Minister-president Ruijs de Beerenbrouck ging daarmee verder dan zijn collega's hadden gewild; vooral bij de protestanten, maar ook bij socialisten, leefden bezwaren tegen het vrouwenkiesrecht.

Dat het voorstel een ruime meerderheid behaalde, komt door de angst voor een mogelijke socialistische omwenteling, zoals in Rusland was gebeurd.

Twee jaar daarvoor, in 1917, kregen mannen het kiesrecht. Vanaf dat moment hebben vrouwen de wacht gehouden bij het parlement, zodat niemand kon vergeten, dat niet alleen arbeiders, maar ook de vrouwen kiesrecht vroegen. Aletta Jacobs was een prominent voorvechtster, die zich direct verkiesbaar stelde, toen dat mocht. Bij de meeste partijen werd er voor gezorgd, dat de verkiesbare vrouwen niet gekozen werden. Slechts één vrouw kwam in de Tweede kamer: Suze Groeneweg, een bevlogen socialiste.

Liberale fractie gehalveerd!

DEN HAAG, 3 juli 1920

De eerste verkiezingen op basis van evenredige vertegenwoordiging heeft de liberalen een fors verlies opgeleverd. Zij verloren meer dan de helft van hun 39 zetels. De socialisten hebben daarentegen een flinke winst geboekt. Zij gingen van 15 naar 22 zetels. Ook de confessionele partijen (RKSP, ARP, CHU) zijn er op vooruit gegaan en komen op 50 zetels, net te weinig voor een rechtse meerderheid.

Maar liefst 17 partijen zullen in de nieuwe Kamer zitting nemen, waarvan zelfs acht eenmansfracties. Ook zal voor het eerst een vrouw zitting nemen, t.w. onderwijzeres Suze Groeneweg namens de SDAP.

Partijvorming begin 20e eeuw

In het begin van de 20e eeuw waren er drie hoofdstromingen binnen de landelijke politiek.

- De confessionelen, dus de Christelijke partijen, zoals de RKSP, de CHU en de ARP. Later zijn deze partijen samengegaan in het CDA.
- De liberalen, waaruit veel later de VVD uit is voortgekomen.
- De socialisten of sociaal-democraten, met name de SDAP, waaruit later de Partij van de Arbeid is voortgekomen.

De maatschappij was in de eerste helft van de 20e eeuw sterk verdeeld in zuilen. Een katholieke-, een protestantse- en een niet confessionele zuil, waarbinnen de liberalen en socialisten huizen. Dat werkte door in alle geledingen van het gewone leven. Er was een katholieke bakker en een protestantse. Je kocht bij de winkel van jouw groepering.

Een katholiek meisje kreeg geen verkering met een protestantse jongen. Schande!

Het onderwijs was ook verdeeld in zuilen, tot op de dag van vandaag zelfs: katholiek, protestant en openbaar. Zo waren sportclubs, omroepverenigingen, kortom alle maatschappelijke organisaties in deze zuilen verdeeld.

De samenleving was niet alleen verdeeld in deze zuilen, maar ook in klassen. De betere stand bemoeide zich liever niet met de onderklasse. "Als je voor een dubbeltje geboren was, werd je geen kwartje".

Tot ver in de 20^e eeuw bepaalden deze stromingen het sociale verkeer in de samenleving.

Ex-keizer Wilhelm niet uitgeleverd.

DEN HAAG, 23 januari 1920

De Nederlandse regering heeft een formeel verzoek van de geallieerden tot uitlevering van de Duitse ex-keizer Wilhelm II afgewezen. De regering verleende de gevluchte en afgetreden Duitse keizer op 10 november 1918 asiel.

De minister-president Ruijs de Beerenbrouck verdedigde dit standpunt in de eerste kamer door te wijzen op de eeuwenoude Nederlandse asieltraditie. Toch bestond er vooral in Frankrijk en Engeland veel onbegrip over het Nederlandse standpunt. Men eiste de uitlevering van de keizer om hem te berechten.

De lokale situatie in Zoetermeer

In 1935 zijn de gemeenten Zoetermeer en Zegwaard gefuseerd tot één gemeente Zoetermeer. Dit Zoetermeer was een grotendeels agrarisch dorp met een kleine 5000 inwoners. Boter was een belangrijk product voor de vele handelaren die hun handel in de omliggende steden Den Haag, Delft, Leiden en Rotterdam verkochten. Zoetermeer, "het boterdorp".

De politiek werd in Zoetermeer en voor 1935 ook in Zegwaard bepaald door de godsdienstige stromingen: katholieken en protestanten. De protestantse religie was weer verdeeld in de vele afsplitsingen.

In de dorpen Zoetermeer en Zegwaard bestond de gemeenteraad in 1919 uit elk 7 raadsleden. Dat bleef zo tot 1935. De fusiegemeente Zoetermeer kreeg 11 zetels. Dat bleef tot de jaren zestig ongeveer op dat niveau, maar na de uitbreiding van Zoetermeer met de nieuwbouwwijken steeg het aantal gemeenteraadsleden van 13 (1962), naar 17 (1970), naar 31 (1978), naar 37 (1986) tot 39 (2014).

De diverse politieke stromingen werden als volgt over de beschikbare zetels verdeeld.

Politieke partijen 1919 -	Zoetermeer	Zegwaard
RKSP (Rooms Katholieke Staatspartij)	3	2
AR (Anti Revolutionairen)	2	2
CHU (Christelijk Historische Unie)	1	1
SDAP (Sociaal Democratische Arbeiders Partij)	0	0
VB (liberale partij Vrijheidsbond)	1	2
HGS (Hervormde Gereformeerde Staatspartij)	0	0
SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij)	0	0

Politieke partijen 1935 – voor de fusie	Zoetermeer	Zegwaard
RKSP (Rooms Katholieke Staatspartij)	4	2
AR (Anti Revolutionairen)	2	1
CHU (Christelijk Historische Unie)	0	1
SDAP (Sociaal Democratische Arbeiders Partij)	0	0
VB (liberale partij Vrijheidsbond)	0	1
HGS (Hervormd Gereformeerde Staatspartij)	1	1
SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij)	0	1

Politieke partijen 1935 – na de fusie 11 zetels	Zoetermeer
RKSP (Rooms Katholieke Staatspartij)	4
AR (Anti Revolutionairen)	2
CHU (Christelijk Historische Unie)	1
SDAP (Sociaal Democratische Arbeiders Partij)	1
VB (liberale partij Vrijheidsbond)	1
HGS (Hervormd Gereformeerde Staatspartij)	1
SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij)	1

Politieke partijen 1962 - 13 zetels	Zoetermeer
KVP (Katholieke Volkspartij)	3
AR (Anti Revolutionairen)	2
CHU (Christelijk Historische Unie)	1
P.v.d.A. (Partij van de Arbeid)	2
VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie)	1
Lijst Duiniveld	2
SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij)	2

Politieke partijen 1990 - 37 zetels	Zoetermeer
CDA (Christen Democratisch Appel)	8
P.v.d.A. (Partij van de Arbeid)	9
VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie)	7
D66	6
SGP / GPV / RPF	2
SP	4
Groen Links	1

Politieke partijen 2014 - 39 zetels	Zoetermeer
CDA (Christen Democratisch Appel)	4
P.v.d.A. (Partij van de Arbeid)	4
VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie)	6
D66	8
CU (Christen Unie)	2
SP	4
Groen Links	2
Zo Zoetermeer	3
LHN (lijst Hilbrand Nawijn)	6

Wijzigingen in de kieswet na 1919

De leeftijd, waarop voor het eerst gestemd mag worden, is in de loop van de jaren stap voor stap naar beneden bijgesteld. In 1919 kreeg men actief stemplicht op de leeftijd van 25 jaar en ouder.

In 1946 werd die leeftijd verlaagd naar 23 jaar.

In 1963 naar 21 jaar, en in 1972 naar 18 jaar.

Het passieve kiesrecht is ook in stapjes verlaagd naar de 18 jaar van nu.

In 1970 eindigde de stemplicht. Tot dat jaar kon je een boete krijgen als je niet ging stemmen. Na 1970 geldt een stemrecht en stemmen is niet verplicht.

Verkiezingen buiten Nederland

In heel veel landen wordt de regeringsmacht niet verkregen door verkiezingen. Democratie is geen vanzelfsprekendheid. De stem van de bevolking wordt niet in ieder land gehoord. Vrijheid van de bevolking is veelal gekoppeld aan een democratische staatsvorm.

De verkiezingen verlopen in democratische landen niet altijd op dezelfde manier.

In Groot-Brittannië ligt het districtenstelsel ten grondslag aan het verdelen van de macht. Alleen de grootste partij vertegenwoordigt het district in het Lagerhuis. Het Hogerhuis wordt niet verkozen, maar de leden worden uit traditie benoemd.

In Frankrijk wordt de president in twee verkiezingsrondes gekozen. In ronde 1 doen meer kandidaten mee en in ronde 2 de twee kandidaten die in ronde 1 de meeste stemmen behaalden. Delen van het parlement worden rechtstreeks verkozen en andere delen getrap.

In Duitsland is een kiesdrempel van 5%. Dat wil zeggen, dat de partij die minder stemmen behaalt, niet in het parlement komt.

De president van de Verenigde Staten wordt weer anders gekozen. Iedere staat heeft een aantal kiesmannen of -vrouwen. Alle kiesmannen van een staat gaan naar de kandidaat met de meeste stemmen in die staat. De kandidaat met de meeste kiesmannen is voor 4 jaar de president.

En natuurlijk zijn er ook landen waar mensen mogen stemmen op één kandidaat, die dan ook wint. Landen waar mensen kunnen stemmen en waar tot ieders verrassing vrijwel alle mensen op één kandidaat hebben gestemd, komen ook voor.

Bij veel verkiezingen houdt de internationale gemeenschap toezicht of alles goed en eerlijk verloopt. Dat toezicht functioneert meestal goed.

Vragen en opdrachten

(maak desgewenst gebruik van internet)

1. Vanaf welk jaar spreken we over een parlement in ons land.
2. Welk deel van de mannelijke bevolking mocht stemmen voor 1848?
 - a. 10%
 - b. 25%
 - c. 50%
 - d. 75%
3. Welke rechten bezit de Tweede Kamer en wat betekenen ze?
4. Welke drie hoofdstromingen kende de politiek in het begin van de 20^e eeuw?
5. Nederland telde in 1917 ongeveer 6,5 miljoen inwoners. Hoe hoog was het percentage vluchtelingen, dat Nederland moest verwerken tijdens de Eerste Wereldoorlog?
6. Waarom is de Spaanse griep naar Spanje vernoemd?
 - a. Daar kwam de griep oorspronkelijk vandaan.
 - b. Daar is de griep voor het eerst beschreven.
 - c. Spanje is het ergst getroffen door deze griep.
7. Wie heeft voor het laatst de Aletta Jacobsprijs ontvangen en waarom?
8. Tot in de jaren 60 van de 20^e eeuw was het niet gebruikelijk, dat een Rooms Katholiek meisje trouwde met een protestantse jongen en omgekeerd. Bestaan er in Nederland in 2017 vergelijkbare taboes?
9. Welke politieke richting had in het boterdorp Zoetermeer de overhand?
10. Ben je voor het invoeren van de stemplicht en motiveer je antwoord.
11. Tot welk jaar werden vrouwen handelingsonbekwaam geacht en de man hoofd van het gezin?

Tip: veel informatie vind je op de website www.zoetermeermijnstad.nl

